

Aneta Domagała, Emilia Sitek, *Choroba Alzheimera. Zaburzenia komunikacji językowej*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2018, ss. 448

Choroba Alzheimera (ch.A.) należy do pierwotnie zwyrodnieniowych chorób mózgu. Etiologia ch.A. nadal nie jest poznana, ale wiadomo, że w zależności od jej wariantu zaburzenia językowe mogą być pierwszym i centralnym objawem choroby lub też pojawić się w jej trakcie. Obecność afazji jest typowa dla otępienia w przebiegu ch.A., co zauważono już w latach 80. XX w. Obecnie zainteresowanie zaburzeniami językowymi w przebiegu ch.A. znacząco wykracza poza zaburzenia związane z zasobem słów. Aktualne badania dotyczące komunikacji językowej w ch.A. coraz częściej dotyczą bardziej zaawansowanych form przetwarzania materiału językowego oraz ekspresji słownej.

Nasilające się z czasem w ch.A. trudności w komunikacji słownej korelują z zaburzeniami poznawczymi, głównie z deficytami pamięci operacyjnej i epizodycznej, co z perspektywy chorego i opiekuna jest często bardziej dotkliwe niż problemy pamięciowe. Pacjenci w umiarkowanym otępieniu często bardziej dotkliwie odczuwają trudności komunikacyjne niż zaburzenia pamięci, które stanowią deficyt podstawowy z punktu widzenia klinicysty oraz opiekuna.

Przykłady zaburzeń komunikacji językowej opisane przez Aloisa Alzheimera u pierwszej pacjentki Augusty D. w piśmiennictwie polskim zostały przytoczone przez Anetę Domagałę w kompleksowym opracowaniu pt. *Narracja i jej zaburzenia w otępieniu alzheimerowskim* (2015).

Komunikacja, szczególnie w przypadku otępień, nie jest niestety mocną stroną w codziennej praktyce lekarza rodzinnego, neurologa czy psychiatry, jak również innych specjalistów. Podkreślają to zwłaszcza opiekunowie chorych z ch.A., oczekując większego zaangażowania w proces komunikacji. Z tego względu podjęcie się przez wybitne ekspertki w zakresie procesów komunikacji, postrzeganych z punktu widzenia ich dotychczasowego doświadczenia zawodowego i osiągnięć naukowych, uznać należy za wydarzenie bardzo ważne.

Książka Anety Domagały i Emilii Sitek zawiera jasno wydzielone rozdziały podporządkowane przedstawionemu tematowi i składa się z trzech części.

Część I – *Choroba Alzheimera jako choroba otępienna* – zawiera najważniejsze informacje na temat ch.A., ciekawie przedstawione w świetle aktualnych kryteriów diagnostycznych i rekomendacji jej rozpoznawania w praktyce klinicznej. Uwagę Czytelnika zwrócono na rozpoznawanie zaburzeń w funkcjonowaniu poznawczym, szczególnie językowym, już w okresie diagnozowania choroby. Autorki określiły jasno na tym etapie rolę neuropsychologa i wskazały na uzupełniający charakter działań logopedy, stanowiących punkt wyjścia do terapii logopedycznej. Dalej przedstawiono przejrzyste zasadnicze kwestie związane z różnicowaniem ch.A. o wczesnym i późnym początku, zwracając uwagę na odmienności. Zaznaczyć należy, bardzo potrzebne z punktu widzenia Czytelnika, przedstawienie piśmiennictwa z zakresu neuropsychiatrii i neuropsychologii, zwłaszcza w wymiarze zmian zachodzących w ostatnich dziesięcioleciach w postrzeganiu i praktycznym podejściu do otępień.

Część II – *Komunikacja językowa i jej zaburzenia w chorobie Alzheimera* – złożona z ośmiu rozdziałów, charakteryzuje komunikację językową i jej zaburzenia w ch.A. Znajdujemy tu niezwykle ciekawie przedstawioną syntezę wiedzy o mowie w ch.A. dokonaną w oparciu o aktualne ustalenia w literaturze anglojęzycznej. Autorki przybliżają dalej problematykę komunikacji językowej, charakteryzując zjawiska na podstawie zrealizowanych badań empirycznych na materiale języka

polskiego. Jest to szczególnie ważne z uwagi na specyfikę języka polskiego, a zilustrowanie przykładami zjawisk charakterystycznych dla populacji polskich pacjentów uznać należy za wielki walor tej monografii.

Kolejne rozdziały tej części wyczerpująco i bardzo interesująco omawiają językowe sprawności systemowe, szczególnie zaburzenia leksykalno-semantyczne, dominujące w języku osób z ch.A., sposób realizacji dialogów i monologów, zmiany w wymiarze językowej sprawności społecznej i sytuacyjnej ze zwróceniem uwagi na nieadekwatność zachowań językowych wobec odbiorcy i nieprzystawanie do sytuacji komunikacyjnej. Co ważne, powyższe zjawiska, mimo że charakteryzowane są z punktu widzenia językoznawcy i logopedy, to z myślą o innych odbiorcach książki wprowadzenie krótkich objaśnień bardzo ułatwia zapoznanie się ze specjalistyczną treścią. Uwzględnienie komentarzy neuropsychologa dodatkowo zwraca uwagę na aspekty diagnostyczne, co z pewnością przybliży diagnostom i terapeutom obraz zaburzeń mowy w ch.A. – i to jest kolejny ważny atut tej monografii. Kolejny rozdział opisuje komunikację pisemną w ch.A.

Podkreślić należy, że zawarte treści w tej części książki przydatne będą bardzo neuropsychologom i logopedom, dając podstawę do oddziaływań terapeutycznych.

Część III – *Usprawnianie komunikacji językowej w chorobie Alzheimera* – przedstawia z perspektywy neurologopedycznej i neuropsychologicznej niefarmakologiczne metody poprawy komunikacji w ch.A. i wskazuje odniesione do działań innych specjalistów kierunki postępowania logopedycznego. Czytelnik ma możliwość zapoznania się z zaleceniami oraz ze stosowanymi różnymi programami, np. FOCUSED czy ABC oraz formułą WSPIERAM opracowaną przez jedną z Autorzek monografii. Dalej Autorki ciekawie omawiają zogniskowany na biografii pacjenta program *memory-books* oraz sposób stymulowania aktywności językowej z wykorzystaniem profilu *Clipper*.

Ważne jest zwrócenie uwagi przez Autorki na zalecenia odniesione do terapii bezpośredniej, czyli usprawnianie komunikacji ustnej i pisemnej oraz w zakresie językowych sprawności systemowych, z wykorzystaniem zestawów ćwiczeń opracowanych dla osób z otępieniem. Podkreślić należy, że Czytelnik od razu ma propozycje, jakie metody pracy oraz jakie rodzaje ćwiczeń należy stosować. Jest to ważny praktyczny aspekt monografii.

Nie pominięto w książce bardzo interesującego wariantu językowego ch.A., określając specyfikę pracy terapeutycznej z tą grupą pacjentów, wymagających odmiennego podejścia terapeutycznego ze względu na bardzo szybką progresję zaburzeń językowych i poznawczych.

Za niewątpliwe atuty tej niezwykle dopracowanej monografii należy uznać określenie kierunków postępowania terapeutycznego, które będą istotną pomocą dla lekarzy, psychologów i logopedów w usprawnianiu komunikacji z pacjentem w przypadkach indywidualnych. Kolejnym są bardzo ciekawe literackie portrety osób z ch.A.

Autorki zadedykowały tę monografię Profesorowi Adamowi Bilikiewiczowi oraz Magister Sławomirze Kotapce-Minc, podkreślając znaczenie ich pionierskich prac dla omawianej w książce tematyki.

Książka przygotowana w ramach serii Logopedia XXI wieku stanowi też przykład owocnej współpracy interdyscyplinarnej Auterek pracujących w odległych, ale co widać na każdej stronie, jednak bardzo bliskich sobie ośrodkach naukowych. Zawarty w monografii językoznawczy i logopedyczny opis zjawisk na materiale języka polskiego będzie też bardzo użyteczny zarówno dla neuropsychologów, jak i lekarzy specjalistów.

Monografia *Choroba Alzheimera. Zaburzenia komunikacji językowej* przybliży psychologom nie tylko perspektywę językoznawczą i gerontologopedyczną istoty zaburzeń komunikacji u osób z ch.A., ale pogłębia też wiedzę w zakresie autorskich metod terapeutycznych z uwzględnieniem danych z badań psycholingwistycznych i neuropsychologicznych.

Jestem całkowicie przekonany, że ta niezwykle dokładnie przygotowana monografia będzie sprzyjała dialogowi interdyscyplinarnemu, co podkreślają także Autorki, w obszarze zaburzeń komunikacji u osób z ch.A. i będzie zachęcała do wypracowywania skutecznych metod terapeutycznych. Książka rzeczywiście wypełnia lukę na rynku wydawniczym w omawianej w niej tematyce.

dr hab. n. med. Andrzej Potemkowski

Profesor nadzw. Uniwersytetu Szczecińskiego
Kierownik Zakładu Psychologii Klinicznej i Psychoprofilaktyki
Instytutu Psychologii Uniwersytetu Szczecińskiego